

Szegedi Tudományegyetem
Gyógyszertudományok Doktori Iskola

Gyógyszertechnológia Oktatási Program
Programvezető: Prof. Dr. Révész Piroska

Gyógyszertechnológiai Intézet
Témavezető: **ifj. Dr. Regdon Géza**

Nikowitz Krisztina

VÍZOLDÉKONY HATÓANYAGOT TARTALMAZÓ BEVONT PELLETEK ELŐÁLLÍTÁSA ÉS VIZSGÁLATA

Szigorlati bizottság:

Elnök: *Prof. Dr. Erős István*, SZTE GYTK Gyógyszertechnológiai Intézet
Tagok: *Dr. Antal István*, SE GYTK Gyógyszerészeti Intézet
Dr. Zupkó István, SZTE GYTK Gyógyszerhatástani és Biofarmáciai Intézet

Bíráló bizottság:

Elnök: *Prof. Dr. Máthé Imre*, SZTE GYTK Farmakognóziai Intézet
Opponensek: *Prof. Dr. Zelkó Romána*, SE GYTK Egyetemi Gyógyszertár Gyógyszerügyi
Szervezési Intézet
Dr. Bácskay Ildikó, DE OEC Gyógyszertechnológiai Intézet
Tagok: *Dr. Dávid Ádám*, EGIS Gyógyszergyár Nyrt.
Dr. Martinek Tamás, SZTE GYTK Gyógyszerkémiai Intézet

Szeged

2014

1. Bevezetés

A piacra kerülő gyógyszerkészítményeknek számos kritériumnak kell megfelelniük. Ezek legtöbbje, bár kulcsfontosságú a hatás szempontjából, nem termékspecifikus és nem reflektál a végső gyógyszerforma funkcionalitását meghatározó szabályszerűségekre. Míg ezen kritériumok és vizsgálataik kiemelt figyelmet kapnak és számos fejlett technikát fejlesztettek ki meghatározásukra, a kész gyógyszerforma viselkedésének megértése háttérbe szorult, noha szükség lenne rá a termékviSSzahívások elkerülése érdekében.

A modern gyógyszerkészítmények vitathatatlanul legfontosabb tulajdonsága a kioldódás, minthogy ez határozza meg a gyógyszer hatásosságát. A mind a betegek, mind az orvosok által előnyben részesített módosított hatóanyag-leadású készítmények kioldódási profilja a kezelt állapot jellemzőihez igazítható, ezért e készítmények esetében a kioldódást befolyásoló tulajdonságok ismerete különösen fontos. Munkánk során modell összetételeken vizsgáltuk a pelletek kioldódását potenciálisan befolyásoló tulajdonságokat és kísérletet tettünk a módosított hatóanyag-leadású pelletek viselkedésének megismerésére.

2. Célkitűzés

A pellet tartalmú gyógyszerformák egyre nagyobb népszerűsége tesz nek szert, ennek ellenére még az egyébként rutinnak számító eljárások esetében is sokkal kevesebb közlemény foglalkozik vizsgálatukkal, mint a tablettákéval. Célul tűztük ki a különböző analitikai módszerek alkalmazását, szükség esetén kifejlesztését vagy módosítását a pelletek vizsgálatára, valamint az egyéb gyógyszerformák vizsgálatában sikerrel alkalmazott módszerek korlátainak meghatározását pelletek esetében.

Munkánk első szekciója egy Raman-spektroszkópiás eljárás kifejlesztését írja le, amellyel piridoxin-hidroklorid tartalmú pelletek filmvastagságát határoztuk meg. Két különböző konfigurációjú berendezésben készült azonos összetételű minták segítségével tanulmányoztuk az előállítás körülményeinek hatását a vizsgálat eredményére.

A második szekcióban egy nem tipikus jelenség okaira keressük a választ, amely diltiazem-hidroklorid tartalmú rétegzett pelletekben lépett fel. E szekció két kisebb részre tagolódik: a jelenség hátterének és a minta tulajdonságaira gyakorolt hatásának

feltárása az első, míg a kristályossági fok intakt pelletékből történő meghatározása a második részben kapott helyet.

3. Anyagok

Modell hatóanyagként diltiazem-hidrokloridot (Ph. Eur., az EGIS Nyrt., Budapest adománya) és piridoxin-hidrokloridot (Ph. Eur.) alkalmaztunk, Cellet 500 (Shin-Etsu Chemical Co., Ltd., Tokió, Japán, a Harke Pharma ajándéka) inert magot és Kollidon 25 (polivinil-pirrolidon; BASF, Ludwigshafen, Németország), ill. Pharmacoat 606 (hipromellóz; BASF, Ludwigshafen, Németország) kötőanyagot használtunk a hatóanyag rétegzéséhez, valamint bevonatként az Acryl-EZE (Colorcon, Dartford, Kent, Egyesült Királyság) polimetakrilátot tartalmazó, készre formulált bevonórendszert vittünk fel.

4. Minták

A minták neve két vagy három betűből és két számból áll. Az első betű a mintában található hatóanyagra utal az alábbiak szerint:

D –diltiazem-hidroklorid

P – piridoxin-hidroklorid.

A második betű a mintában alkalmazott kötőanyagot jelzi:

K – Kollidon 25

P – Pharmacoat 606.

A PP jelzésű minták esetében a harmadik betű az előállítás helyét jelöli:

S – Szeged

D – Düsseldorf, Németország.

Az első számjegy 0 vagy 1, amely a bevonat hiányára vagy meglétére utal. A második számjegy a sarzsszámot jelzi.

5. Eredmények és értékelés

5.1. - I. szekció – Piridoxin-hidroklorid tartalmú pelletek

5.1.1. Mintaelőállítás

A mintaelőállítást két különböző Strea-1 készülékben azonos sarzsmérettel végeztük. A két berendezés közti fő különbség a Wurster-kolonna használata és a kolonna geometriája volt. A felszereltség miatt a paraméterekben fellépő

különbségeket az 1. táblázat tartalmazza. A rozsdamentes acél kolonnát inline Raman mérésekre alkalmas szondával ellátva használtuk.

1. táblázat: A hatóanyag-rétegzés és a bevonás paramétere

	Strea-1 - Szeged	Strea-1 - Düsseldorf
Belépő levegő hőmérséklete	50 °C	50 °C
Kilépő levegő hőmérséklete	43 °C	37 °C
Adagolási sebesség	6 ml/min	6 ml/min
Belépő levegő sebessége	80 m ³ /h (változtatható)	130 m ³ /h (fixált)
Fúvóka átmérő	1 mm	1 mm
Kolonna anyaga	Üveg	Rozsdamentes acél
Wurster-kolonna	Igen	Nem
A porlasztó elhelyezkedése	Alsó	Alsó

A szegedi készülék jelentősen jobb kitermelést produkált: a hatóanyag-rétegzés 98-99%, míg a bevonás 96-98% értékeket eredményezett. A düsseldorfi berendezésnél megfigyelt kisebb, 92-95%-os rétegzési és 91-94%-os bevonási értékekhez valószínűleg a kolonna kialakítása is hozzájárult. A rozsdamentes acél kolonna alakja elősegíti az ütközéseket az egyes szemcsék, ill. a szemcsék és a berendezés fala között.

5.1.2. A hatóanyag-tartalom és a bevonatvastagság meghatározása

5.1.2.1. Szemcseméret és filmvastagság

A piridoxin-hidroklorid tartalmú mintákat a Leica és a Camsizer műszerekkel is vizsgáltuk. A Leica készülékkel végzett analízishez 300 szemcsét vizsgáltunk, és eredményeit a Camsizerrel mért mintegy 15000 részecske adataival vetettük össze.

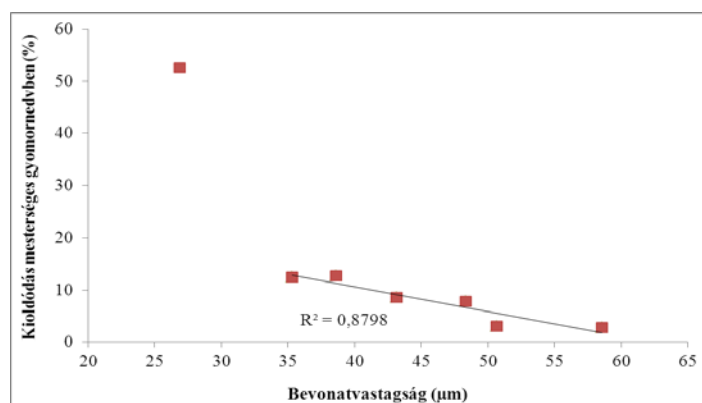
A két módszerrel kapott eredmények mind az átlagos szemcseméret, mint a bevonatvastagság esetében következetesek: míg a filmvastagságra kapott értékek többnyire egyenlőnek tekinthetők, az átlagos szemcseméret a Leicával mérve általában nagyobb, de (amint az a filmvastagság értékeiből következtethető) ez az eltérés állandó. Ez nagy valószínűséggel a berendezések közötti különbségekkel magyarázható: A Leica képanalizáló rendszer mozdulatlan szemcséről készült sztereomikroszkópos képeket elemez, ahol a részecskék árnyéka torzíthatja a mérést. A torzítás mértéke függ többek között az alkalmazott szoftvertől és az elemzett képek felbontásától. A Camsizer a mozgó (szabadon eső) szemcsék árnyékát méri, így a torzító hatás a kalibráció során kiküszöbölhető.

A továbbiakban a Camsizerrel kapott filmvastagság értékeket alkalmaztuk. A filmvastagság lineáris korrelációt mutat a felvitt bevonó polimer tömegével ($R^2=0,9219$), ami arra utal, hogy az eltérő előállítási körülmények ellenére a bevonat sűrűsége a két mintasorban azonos.

5.1.2.2. Kioldódás

Foszfát-pufferben (pH=6,8) valamennyi minta teljes kioldódást mutatott 60 perc után. A bevonat gyomornedvvel szembeni ellenállása összefüggést mutatott a filmvastagsággal. A vastagabb bevonatok jobb (tehát kisebb) kioldódási értéket produkáltak mesterséges gyomornedvben. Az előállításhoz használt berendezéstől függetlenül a hasonló filmvastagságú minták hasonló kioldódási értéket mutattak, tehát az előállítási körülmények nem befolyásolták a bevonat minőségét. A 35 μm -es vagy annál vékonyabb bevonatok nem teljesítették a Ph. Eur. gyomorsav-ellenálló filmekkel szemben támasztott követelményeit. A PPD11-es minta (26,88 μm) kioldását 2 óra után megszakítottuk, mivel a mesterséges gyomornedvben mutatott kioldódása meghaladta az 50%-ot.

A gyomornedvben mutatott kioldódást a bevonatvastagság függvényében ábrázolva látszik, hogy a megszakított kioldódási vizsgálathoz tartozó érték a többitől távol helyezkedik el, azonban e pontot kivonva az elemzésből lineáris összefüggést tapasztaltunk ($R^2=0,8798$) a két érték között (1. ábra). A felvitt bevonó polimer tömege és a kioldódás között nem találtunk szoros összefüggést ($R^2=0,6842$), ami alátámasztja azon korábbi eredményeket, amelyek azt mutatják, hogy a tömegnövekedés nem jelzi megbízhatóan előre a kioldódást annak ellenére sem, hogy a bevonatvastagságnak jó indikátora.

1. ábra: A filmvastagság és a mesterséges gyomornedvben mutatott kioldódás összefüggése (az egyenest az első pont kihagyásával illesztettük)

5.1.2.3. Raman-spektroszkópia

Az SNV-korrigált Raman-spektrumokon főkomponens-analízist végeztünk, hogy az alapvonalbeli különbségek torzító hatása nélkül elemezhesük a spektrumok közötti variancia struktúráját, valamint alkalmaztuk a részleges legkisebb négyzetek módszerét (PLS) annak érdekében, hogy mindkét mintasor filmvastagságát egyformán jól prediktáló modellhez jussunk.

Az SNV-korrekció az alapvonal kivonásával és a spektrumok normalizálásával eléri, hogy az egyébként várható, az alapvonalbeli különbségeket leíró első főkomponens ne jelenjen meg az analízis eredményeként. Ezzel a csúcsokban jelentkező változatosság jobban láthatóvá válik. A korrigált spektrumok elemzéséből kitűnik, hogy a spektrumok varianciájának 91,44%-a írható le az első főkomponenssel (PC), ami a titán-dioxidra jellemző csúcsokat mutatja. A második főkomponens a piridoxin-hidroklorid spektrumára hasonlít, de a titán-dioxid $638,1 \text{ cm}^{-1}$ hullámszámnál található csúcsa is megtalálható benne negatív előjellel. Ezen főkomponens a variancia 6,03%-át fedi le. A főkomponens-együtthatókat (ún. score-okat) koordináta-rendszerben ábrázolva az egyes minták az első főkomponens mentén filmvastagság szerint növekvő sorba rendezetten található meg.

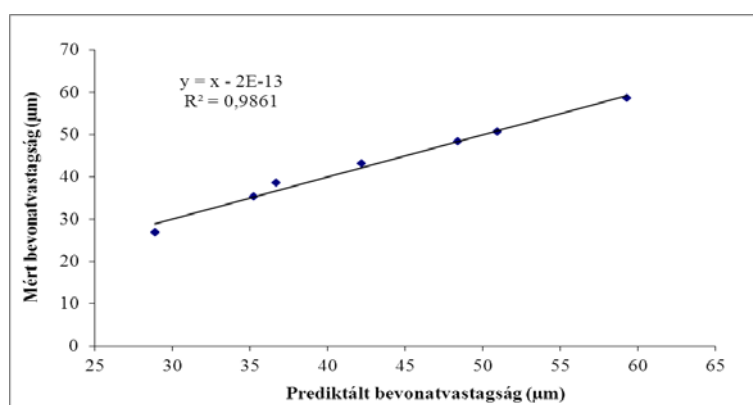
A PLS-analízis hegyomlás-ábrája alapján (nem szerepel) a túlillesztés nélkül legjobb modellt két PLS-komponens használatával kaptuk, amelyek összesen a spektrumok varianciájának 97,4%-át, míg a filmvastagságbeli variancia 98,61%-át magyarázzák.

Az első komponens ismét a titán-dioxid Raman-spektrumára hasonlít. Ez a komponens felel az X-irányú (spektrális) variancia 91,43%-áért, valamint az Y-irányú (bevonatvastagságbeli) variancia 96,36%-áért. Ez azt jelzi, hogy az első komponens egyedül is viszonylag jól képes modellezni a bevonatvastagságot. A második PLS-komponens mindössze 5,94%-ban tartalmazza a spektrumok közti változatosságot és csak 2,25%-ban a bevonatvastagságét. Ez a látens változó a piridoxin-hidrokloridra jellemző csúcsok negatívjait tartalmazza. A két PLS-komponens tehát azt mutatja, hogy a minták fordítottan arányos mennyiségben tartalmazzák a titán-dioxidot és a piridoxin-hidrokloridot; emiatt az analízis várt eredménye egy szignifikáns PLS-komponens volt.

Végleges modellünkben két PLS-komponenst alkalmaztunk, amely 1,15 RMSEC-et (a kalibráció négyzetes hibájának négyzetgyöke) és a „leave-one-out”

módszerrel keresztvalidálva 2,29 RMSECV-t (a keresztvalidáció négyzetes hibájának négyzetgyöke) eredményezett. Az illesztett egyenes meredeksége és y-tengelymetszete szintén alátámasztja a modell érvényességét (2. ábra). Érdeemes megjegyezni, hogy amennyiben csak az első PLS-komponenst alkalmazzuk, az így kapott modell is jó korrelációt ($R^2=0,9636$) mutat, azonban a második komponens alkalmazása valamelyest tovább csökkenti a keresztvalidáció hibáját.

A Raman-spektroszkópiában alkalmazott lézerek kis területet világítanak meg és csekély penetrációval rendelkeznek. Esetünkben a megvilágított terület $28,3 \text{ mm}^2$ volt, tehát a legkisebb megfigyelt mérettel számolva is kevesebb, mint 100 pelletet mértünk az egyes mintákból egyszerre. Ez a szám jelentősen kisebb a szakirodalomban javasoltnál, és sokkal kisebb, mint a Camsizerrel lemért részecskék száma. Korábbi, nyújtott hatóanyagleadású pelleteken végzett vizsgálatokkal ellentétben, ahol a bevonatvastagságot a kioldódás jó indikátorának találták, a késleltetett hatóanyagleadást eredményező bevonatok esetében a kép bonyolultabbnak tűnik. Eredményeink arra utalnak, hogy létezik egy küszöb-érték, amely fölött a fenti összefüggés fennáll. E küszöbérték megjelenésének egyik oka az elégtelen filmképződés lehet. A minta által az alsó porlasztásos berendezésben elszenvedett nagyobb mechanikai stressz repedések és töredeзések keletkezésén keresztül hozzájárulhatott a rossz kioldódási eredményhez, ami a vékonyabb bevonatokat (pl. a PPD11 minta esetében) hátrányosabban érintheti, mint a vastagabb bevonattal ellátottakat.

2. ábra: Az SNV-korrigált Raman-spektrumok PLS-regressziójából származó lineáris modell

5.1.3. Összefoglalás

Két különböző fluidizációs berendezésben előállított mintasorozat filmvastagságának Raman-spektroszkópiás mérését valósítottuk meg. A kioldódási vizsgálatok során nem találtunk olyan utalást, ami azt jelezné, hogy a különböző berendezésekben előállított bevonatok különböznenek, azonban az előállítási paraméterek és a Raman-spektrumok arra utalnak, hogy bizonyos szintű szerkezeti különbségek fennállnak. Az eredmények alapján a késleltetett hatóanyagleadású pelleték kioldódási eredményei egy küszöbérték felett előre jelezhetők a bevonat vastagsága alapján.

5.2. - II. szekció – Diltiazem-hidroklorid tartalmú pelleték

5.2.1. Mintaelőállítás

Mivel a diltiazem-hidroklorid jobban oldódik vízben a piridoxin-hidrokloridnál, nagyobb koncentrációjú oldatot tudtunk alkalmazni az így lerövidülő hatóanyag-rétegzéshez. Ez azonban azt jelentette, hogy a Pharmacoat 606 azonos mennyiségének alkalmazása mellett az oldat túl viszkózussá vált a megfelelő porlasztáshoz. A viszkozitás csökkentése érdekében kötőanyagként Kollidon 25-öt alkalmaztunk a minták egy részénél.

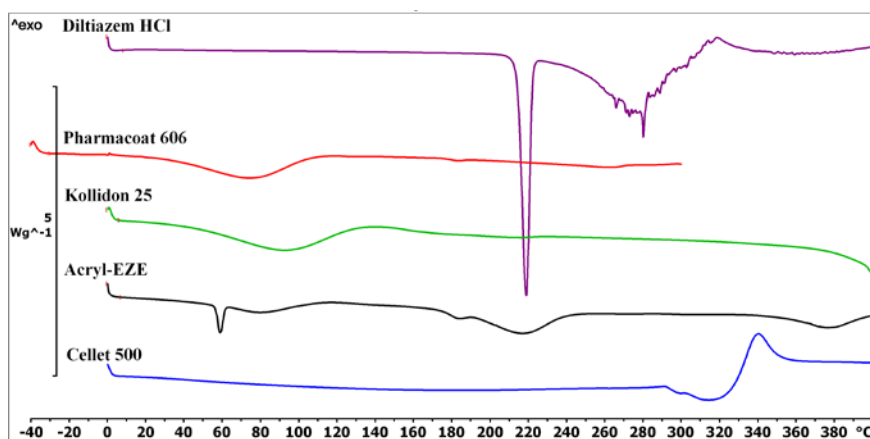
5.2.2. A hatóanyag migrációjának és rekrisztallizációjának vizsgálata

5.2.2.1. Termoanalízis

Az alapanyagok DSC-görbéit a 3. ábra mutatja be. A hatóanyag görbájén 214°C-nál található endoterm csúcs az olvadáspontot jelzi, a második, széles endoterm jel pedig bomlásra utal. A Kollidon 25 és a Pharmacoat 606 görbéin megjelenő széles endoterm csúcsok a polimerek vízvesztését mutatják. Üvegesedési átmenet (T_g) nem figyelhető meg, valószínűleg elfedi a vízvesztés hatására megjelenő csúcs illetve a vízvesztés hatására bekövetkező lágysági változások. Az Acryl-EZE T_g -je ~45°C-nál látható, de a bevonórendszer segédanyagaira jellemző csúcsok nem jelennek meg a görbén.

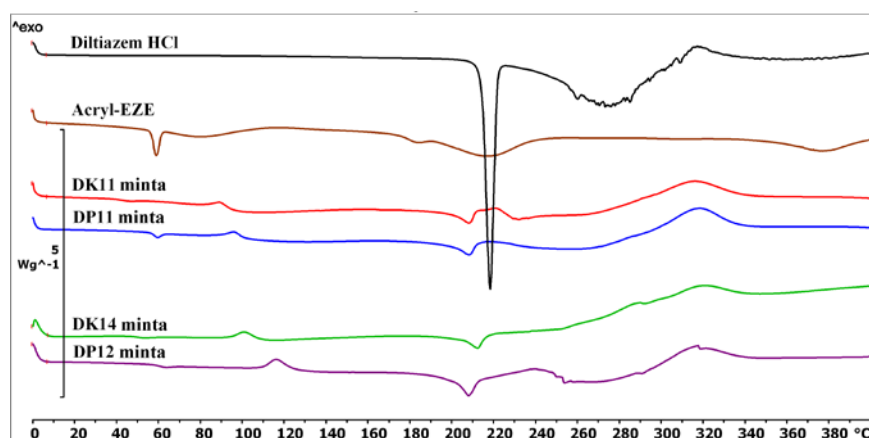
Amint a 4. ábra mutatja, a diltiazem-hidroklorid olvadási endotermje valamennyi mintában megjelenik, ám mintegy 10°C-kal alacsonyabb hőmérsékleten, mint ahogy az a tiszta hatóanyagban megfigyelhető. A bevont minták DSC-görbéin ~100°C-nál exoterm csúcs jelent meg. Az Acryl-EZE T_g -je nem mutatott jelentős eltolódást, és a kötőanyagként használt polimerek T_g -je nem látható a görbéken.

3. ábra: Az alapanyagok DSC-görbéi

A TG-görbék alapján megállapítható (nem szerepel), hogy 50°C-nál lassú tömegvesztés kezdődik, ami 100°C-nál enyhén gyorsul. A bevont minták esetében az előbbi érték valamivel nagyobb. A 100°C-ig bekövetkezett tömegvesztés minden esetben mindössze néhány százalék; ez megfeleltethető a kötő polimerek korábban leírt vízvesztésének, ami megmagyarázza a bevont mintákban tapasztalt késlekedést is, hiszen bennük a víz jelentős része a bevonat alatt található. A minták a diltiazem-hidroklorid olvadáspontja felett gyorsan nagy tömegvesztéséget szenvednek, ami ismét egyezik az alapanyagokról szerzett ismereteinkkel.

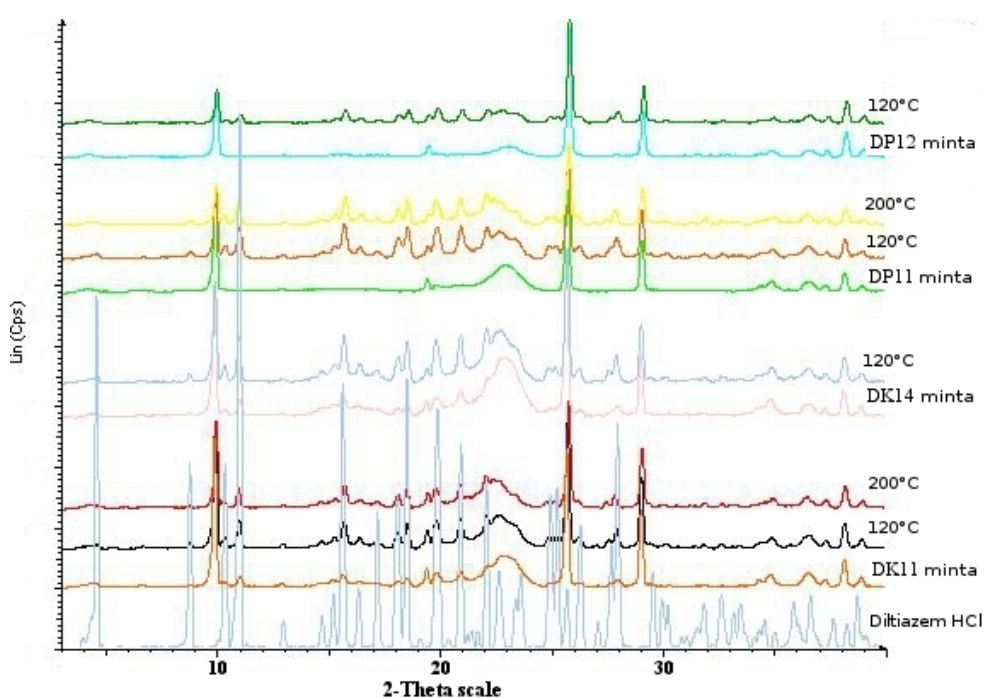
4. ábra: Diltiazem-hidroklorid tartalmú minták reprezentatív DSC-görbéi

5.2.2.2. Porröntgen-diffrakciós analízis

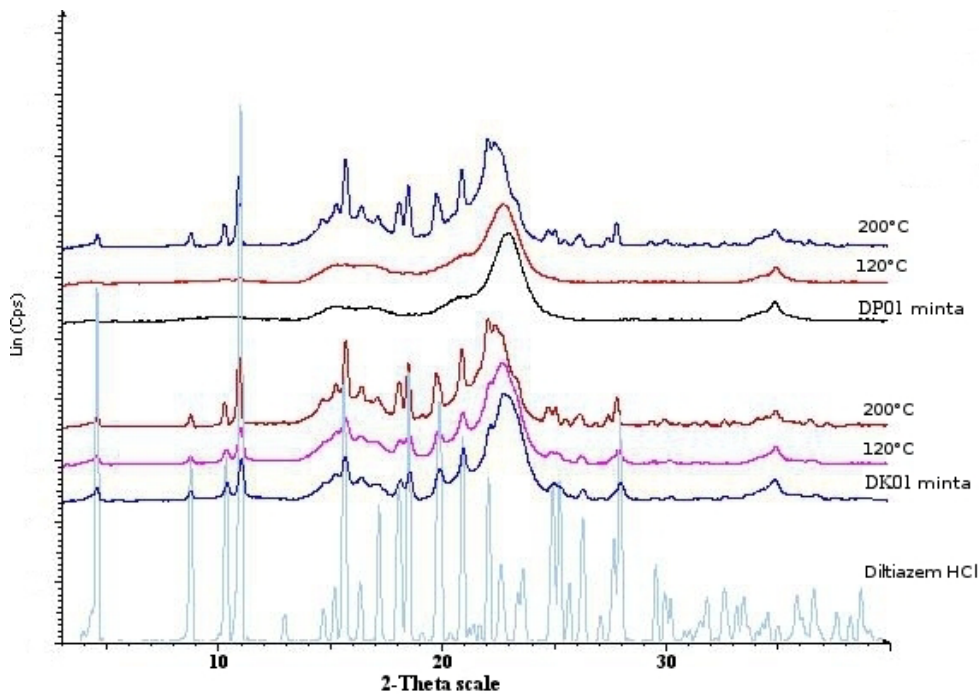
A diltiazem-hidroklorid porröntgen-diffraktogramja több csúcsot tartalmaz; ezek közül a 4,125° 2 θ ; 8,328° 2 θ ; 9,907° 2 θ ; 10,547° 2 θ ; 18,070° 2 θ ; 19,442° 2 θ ; 21,661° 2 θ és 27,575° 2 θ értéknél találhatók a minták diffraktogramjaiban is megfigyelhetjük. A Cellet 500, a Kollidon 25 és a Pharmacoat 606 polimer és/vagy

mikrokristályos anyagok, ezért diffraktogramjuk csak kiszélesedett, kis csúcsokat tartalmaz, amelyek nem hátráltatják a más anyagokból származó éles csúcsok azonosítását. Az Acryl-EZE bevonórendszer diffraktogramja két éles, intenzív csúcsot tartalmaz, amelyek a gyártó által összetevőként feltüntetett talkumtól származnak.

A porröntgen diffraktogramokat kiindulási helyzetben szobahőmérsékleten, majd a mintákat 120°C, majd 200°C hőmérsékletre melegítve detektáltuk. A kísérlet eredményei az 5. a és 5. b ábrán láthatók. A bevont minták diffraktogramjaiban 25,648° 2 θ -nál éles kristályos csúcs jelent meg. Ezt a bevonófolyadékban jelen levő titán-dioxidtól származóként azonosítottuk. A diltiazem-hidrokloridhoz tartozó csúcsok a hőterhelés hatására valamennyi esetben nőttek ill. egyes esetekben megjelentek (a részben már eleve kristályos hatóanyagot tartalmazó minták esetében csak a 9,907° 2 θ ; 10,547° 2 θ ; 15,897° 2 θ ; 18,070° 2 θ ; 19,442° 2 θ és 21,661° 2 θ csúcsok voltak láthatóan jelen). A bevonatlan minták esetében a hatóanyag-csúcsok csak 200°C-ra melegítve jelentek/nőttek meg, míg a bevont minták ugyanezt a jelenséget már 120°C-on mutatták.

5. a ábra: Bevont minták porröntgen diffraktogramja különböző hőmérsékleteken detektálva

5. b ábra: Bevonatlan minták porróntgen diffraktogramja különböző hőmérsékleteken detektálva

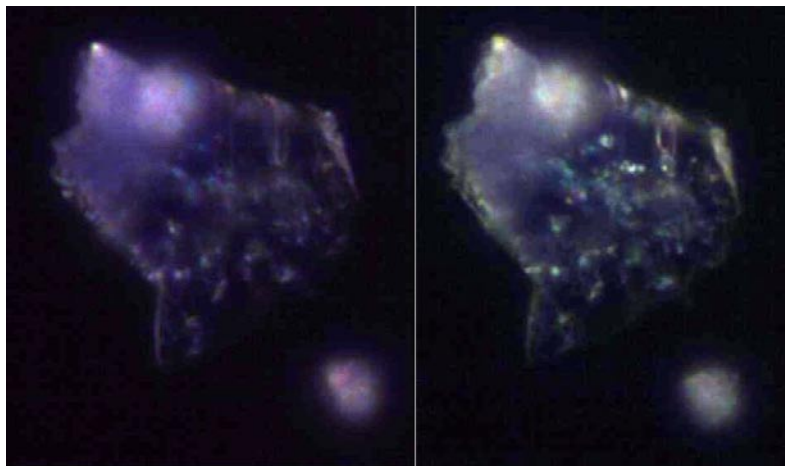
A mintaelőállítás során lejátszódó folyamat igen hasonló a szilárd diszperziók oldatból történő előállításához. Eszerint tehát a hatóanyag-rétegzés során szilárd diszperzió képződhet, amely az összetételtől és az előállítási paraméterektől függően a hatóanyagot annak bármely fizikai állapotában, formájában tartalmazhatja.

5.2.2.3. Fűthető tárgyasztallal szerelt polarizációs mikroszkópos vizsgálatok

A bevonat egy darabjának polarizációs mikroszkóppal készült fényképe (6. ábra) keresztezett Nikol-prizma állásnál azt mutatja, hogy a film már a hőkezelés előtt is tartalmaz kristályos anyagot (a 6. ábra bal oldalán). Hőkezelés után (az ábra jobb oldalán) a kettőtörést mutató részecskék száma megnőtt, ami a diltiazem-hidroklorid rekrisztallizációját jelzi.

A hatóanyag a bevonatba vándorolt és részben amorf formában maradt, ami a későbbi hőterhelésre kristályosodott. A migráció legvalószínűbb magyarázata az, hogy a rendkívül jól oldódó diltiazem-hidroklorid feloldódott a felületet érő bevonó diszperzió cseppjeiben a bevonás során, valamint a Mizuno és mtsai. által leírt lágyítási mechanizmus is szerepet játszhatott a folyamatban. A kötő polimerek szintén szerepet játszhatnak azáltal, hogy a hatóanyaggal szilárd diszperziót alakítanak ki, tovább növelve az oldódási sebességet. Ez utóbbi elméletet a DSC analízis is

alátámasztja, hiszen a rekrisztallizációra utaló exoterm csúcs a kötőanyag nélkül készült bevont minta esetében nem jelenik meg. A hatóanyag vándorlása valószínűleg az egységes bevonatréteg kialakulásával lezárul, így csak a hatóanyag kis hányadát érinti.

6. ábra: Bevonatdarab polarizált fényben hőkezelés előtt és után

Tekintve, hogy a hatóanyagréteg már tartalmaz amorf hatóanyagot, a hatóanyag migrációja nem magyarázza megfelelően a rekrisztallizációban a bevont és bevonatlan minták között tapasztalt viselkedésbeli különbségeket. A bevonatlan minták DSC görbéin széles endoterm csúcs figyelhető meg, amely a szakirodalom szerint a kötőanyagként alkalmazott polimerek (PVP és HPMC) vízvesztésével magyarázható. E csúcs a bevont minták görbéiről hiányzik és a TG görbe tanúsága szerint a vízvesztés is csak a forráspontnál indul meg, ami arra utal, hogy legalább a DSC analízis időtartamára nézve a bevonat vízzáró réteggént viselkedhet. A hatóanyag rekrisztallizációjához tartozó exoterm csúcs szintén a víz forráspontjának magasságában található. Ez felveti a kérdést: szerepet játszhat-e a víz a hatóanyag rekrisztallizációjában?

A szakirodalom több olyan elmélet ismertet, amelyek magyarázhatják a víz bevont mintáinkra gyakorolt hatását. Sok tanulmány bizonyítja, hogy a víz polimerek esetében lágyítóként viselkedhet, és mint ilyen, a vizsgálataink során tapasztalt 100°C körüli hőmérsékletre csökkentheti a polimer üvegesedési hőmérsékletét. Mivel a bevonatlan mintákból a víz nagy része a fenti hőmérséklet elérése előtt elpárolog, e minták esetében a hatás nem jön létre. A víz a mikrokristályos cellulóz mag pórusaiba is bekerülhet (kanóchatás) a hatóanyag-rétegzés során. Mivel a diltiazem-hidroklorid erősen vízdékvény, feloldódhat a magból a felszín felé haladó vízben és a szemcse

felszínén a víz elpárolgásával kristályos formában maradhat vissza. A víz a rekrisztallizációt jelző exoterm csúcs hőmérsékletén forr, így a képződő gőz nyomása a pellet pórusaiban valószínűleg gyorsan növekszik a folyamat során. Ahogy korábban leírtuk, a víz lágyító hatást fejt ki, tehát a pórusok a gőznyomás hatására megnőhetnek, ezáltal eltávolítva a rekrisztallizációt addig megakadályozó fizikai gátakat.

5.2.2.4. Stabilitás

E mechanizmusok egy időben egymástól függetlenül működhetnek és valószínűleg működnek is. Ez a hasonló természetű minták stabilitásának vizsgálatánál problémát jelent; a vizsgálatok során tekintetbe kell venni, hogy a gyorsított stabilitásvizsgálatok során alkalmazott magas páratartalom a polimer mátrix lágyításán keresztül valószínűleg a hatóanyag kristályosodásához vezet.

E probléma kiküszöbölésére a mintákat 40°C hőmérsékleten és 70% relatív páratartalom mellett, 40°C hőmérsékleten alacsony (25%) páratartalom mellett, szobahőmérsékleten 75% relatív páratartalom mellett, valamint szobahőmérsékleten (20°C) és beltéri páratartalom mellett (45%) is vizsgáltuk. A teljesen amorf kiindulási minták mindkét nagy páratartalmú környezetben egy napon belül rekrisztallizálódtak, míg a kisebb páratartalomon tárolt minták a vizsgálat végén, 50 nap múlva is amorfnak bizonyultak.

A vízvesztés rekrisztallizációban játszott szerepének tisztázására lassú fűtési sebességgel újabb TG-DSC vizsgálatokat végeztünk. Az 1°C/min fűtési sebesség várakozásaink szerint biztosíthatta, hogy a víz magasabb hőmérsékletek elérése előtt átdiffundálhasson a bevonaton, ezzel kiegyenlítve a vízvesztési trendeket a bevont és bevonatlan termékek között. A DSC és TG görbék várakozásainknak megfelelően azt mutatták, hogy a tömegvesztés a mintákban hasonlóan alakult, a bevont mintákban csak kismértékű késlekedés volt tapasztalható, valamint a rekrisztallizáció a bevont mintákban a bevonatlan mintákkal azonos időben jelentkezett. Ez alátámasztja, hogy a víz gyors gőzzé alakulása esetünkben kulcsszerepet játszik a rekrisztallizációs viselkedésben jelentkező különbség kialakulásában.

5.2.3. Kristályossági fok megállapítása

A DK01-5 mintákból hat almintát vettünk és porröntgen-diffraktogramjaikat rögzítettük. A diffraktogramok alapján megkíséreltük egy ssNMR-mérésekre

alapozott kalibrációs görbe létrehozását a hatóanyag kristályossági fokának megállapítására.

5.2.3.1. Alapanyagok és minták porröntgen jellemzői

A DK01-5 minták csak egyetlen kristályos anyagot, a diltiazem-hidrokloridot tartalmazzák; ennek porröntgen-diffraktogramját a korábbiakban ismertettük. Az összetételben szereplő további anyagok polimer és/vagy mikrokristályos (Kollidon 25 ill. Cellet 500) tulajdonsággal bírnak, így diffraktogramjuk széles, elnyúlt csúcshalmaz(oka)t, ún. halo-(ka)t tartalmaz.

A DK03 minta röntgen-amorfnak bizonyult, viszont diffraktogramjában nem jelent meg olyan új halo, amely egyértelműen az amorf hatóanyaghoz lett volna köthető. Ezt okozhatja az, hogy az egyes anyagokból származó halo-k széles 2θ tartományban átfedik egymást, de eredhet az intenzitás- és koncentrációbeli különbségekből is. Esetünkben valószínűleg mindkét esetről szó van. A többi minta diffraktogramjában a diltiazem-hidrokloridhoz tartozó csúcsok elcsúsztak eredeti helyükről, ennek mértéke azonban sem a csúcsok, sem a minták között nem konzisztens.

5.2.3.2. A kristályossági fok meghatározása egyváltozós módszerekkel

A legjobb eredményt adó csúcsok és paraméterek kiválasztására előzetes számításokat végeztünk; ezek során a $9,907^\circ 2\theta$; $10,547^\circ 2\theta$; $19,442^\circ 2\theta$; $20,521^\circ 2\theta$ és $27,575^\circ 2\theta$ csúcsokat találtuk legjobbnak.

A csúcs alatti területet használó egyváltozós regresszió a tekintetbe vett szélesebb 2θ tartomány miatt általában jobb eredményre vezet a csúcs magasságát alkalmazónál. Esetünkben azonban a csúcsmagasság majdnem mindig jobb regressziós paraméterekhez vezetett, mint a csúcs alatti terület. A korábban ismertetett egyenlet szerint a területek összegéből is elvégeztük a regressziót. A regressziós modellből számított kristályossági fokot a ssNMR-rel mért kristályossági fok függvényében ábrázoltuk. A modellt leíró matematikai paraméterek közül a meredekséget, az y-tengelymetszetet, a determinációs együttható (R^2) és az átlagos négyzetes hiba négyzetgyökét a kalibrációra és a keresztvalidációra nézve (RMSEC és RMSECV) alkalmaztuk. Az illesztést nem az origóból kiindulva végeztük, de a kapott y tengelymetszet értékekből látszik, hogy a modell paraméterei ebben az esetben sem csökkennének jelentősen. Az eredményeket a 2. táblázaban ismertetjük.

2. táblázat: A Savitzky-Golay eljárással simított diffraktogramokból kapott egyváltozós lineáris modellek regressziós paraméterei

	Kristályos és amorf területek hányadosa	Csúcsmagasságok összege	Csúcs pozíciója (2 θ)				
			9,907°	10,547°	19,442°	20,521°	27,575°
Meredekség	1	1	1	1	1	1	1
y tengely-metszet	$2 \cdot 10^{-5}$	$8 \cdot 10^{-5}$	$5 \cdot 10^{-5}$	$1 \cdot 10^{-4}$	$1 \cdot 10^{-4}$	$3 \cdot 10^{-5}$	$3 \cdot 10^{-5}$
R ²	0,881	0,9028	0,9165	0,8846	0,8972	0,9277	0,9173
RMSEC	5,12	4,62	4,28	5,04	4,75	3,99	4,26
RMSECV	5,38	4,86	4,52	5,29	5,00	4,20	4,51

Mivel az ssNMR az XRPD-hez képest rendkívül kis mintákkal dolgozik, ésszerű feltételezés, hogy nagyobb eséllyel történnek mintavételi hibák az ssNMR mérések során, így a kapott eredmény nem feltétlen lesz reprezentatív a teljes mintára nézve. Bár az XRPD méréseket megelőző mintavétel során a reprezentatívabb mintavétel érdekében keverést alkalmaztunk, az egyes alminták kristályossági foka egymástól és az ssNMR-rel kapott „elméleti értéktől” eltérhet az előállítás során fellépő áramlás inhomogén volta miatt. Ismételt ssNMR mérések kiküszöbölnék ezen problémát és javítanák a modell minőségét, de a mérések nagy költség- és időigénye miatt párhuzamos mérésekre nem került sor.

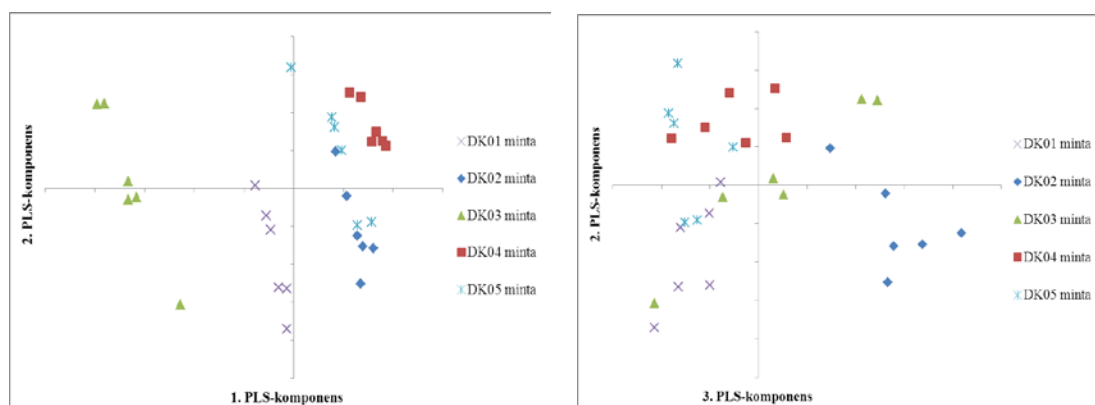
Bár az eredmények ígéretesek, az egyváltozós regressziós modellek messze nem ideálisak, és a fentebb tárgyalt problémák miatt esetenként megbízhatóságuk is kérdéses. A továbbiakban ezért többváltozós analízissel, a részleges legkisebb négyzetek módszerének alkalmazásával a paraméter-kiválasztás nehézségeit kiküszöbölve próbáltunk jobb modellt létrehozni.

5.2.3.3. A kristályossági fok meghatározása többváltozós módszerrel

A PLS analízis a hegyomlás-ábra alapján három szignifikáns látens változót eredményezett, amelyek összesen 89,25% porrontgen-varianciát magyaráznak (ez nagyjából megegyezik a főkomponens-analízis eredményével), valamint a kristályossági fok varianciájának 95,81%-át írja le. A PLS-komponensek súlyvektorait ábrázolva a komponensek igen hasonlóak a diltiazem-hidroklorid porrontgen-diffraktogramjához. Mindkét komponens tartalmazza a minták diffraktogramján megfigyelt amorf halo-t pozitív, ill. negatív előjellel. A harmadik PLS-komponens legjellemzőbb eleme egy amorf halo-ra emlékeztető negatív képlet,

ami nem köthető a mikrokristályos cellulózhoz, valamint (a zaj mellett) a hatóanyagra jellemző csúcsokat is tartalmaz.

A komponens-együtthatókat (ún. score-okat) ábrázolva (score plot) ugyanazt a csoportba rendezettséget mutatja, mint a PCA (ld. 7. a ábra). A minták hozzávetőlegesen kristályossági fok szerint növekvő sorrendbe rendezettek az első PLS-komponens tengely mentén. A DK02 és DK05 minták ebben az irányban nem válnak el egymástól, azonban a DK02 minta a harmadik PLS-komponens mentén egyértelműen elkülönül (ld. 7. b ábra).

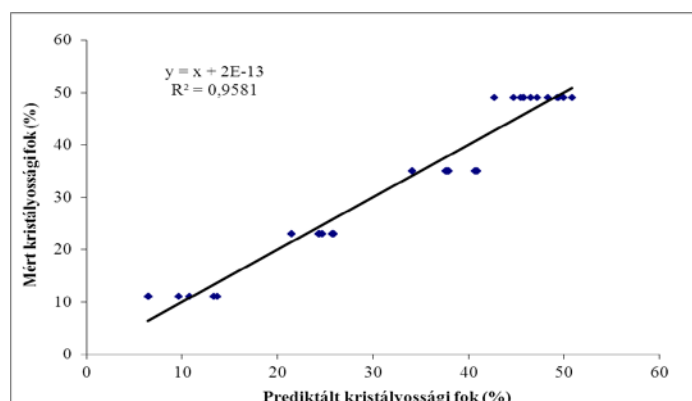
7. a-b ábra: A PLS-komponens együtthatók a PLS-komponensek terében ábrázolva (score plotok)

A 8. ábrán bemutatott, a PLS-analízis eredményeként kapott modell valamennyi korábbi próbálkozásnál jobb mutatókat ér el 3,04 RMSEC és 3,88 RMSECV értékekkel.

Ezen eredmények azt mutatják, hogy a Bragg-Brentano típusú porröntgen-diffraktométer a kezdeti nehézségek ellenére alkalmas lehet az ép pelletek kristályossági fokának meghatározására. Az adatokból egyváltozós analízissel nyert modellek változatos prediktív értékkel rendelkeztek, és gyakran a legjobb modellek származtak a legkétesebb forrásból. Ez jelzi, hogy bár az egyváltozós módszer megfelelő lehet, a modellalkotáshoz felhasznált paramétert nagyon gondosan kell megválasztani. Ezzel szemben a PLS-analízis jobb eredményt adott, és a kapott modell validitása is kevésbé kétségbe vonható. A PLS-modell megalkotása ezenkívül az előkészítő munka hiánya miatt gyorsabbnak is bizonyult, mivel az egyváltozós analízishez nemcsak a csúcsokhoz és az amorf háttérhez tartozó adatok szétválasztására, hanem előzetes számításokra is szükség volt ahhoz, hogy

kiválasszuk a legmegfelelőbb, ebben az esetben egyáltalán nem nyilvánvaló prediktív értékkel bíró paramétert.

8. ábra: A hatóanyag kristályossági fokának PLS-analízissel nyert lineáris modellje ép pelleték porröntgen diffraktogramja alapján

5.2.4. Összefoglalás

Ebben a szekcióban diltiazem-hidroklorid tartalmú pelleteket vizsgáltunk egy érdekes jelenség hátterének és kioldódásra és stabilitásra gyakorolt hatásának felderítésére. Ezenkívül megkíséreltük a bevonatlan minták kristályossági fokának meghatározását ép pelletekből mind egyváltozós, mind többváltozós módszerekkel.

6. Összegzés, újdonság, gyakorlati alkalmazhatóság

Munkánk során különböző faktorok és jelenségek enteroszolvens bevonattal ellátott pelleték kioldódására gyakorolt hatását vizsgáltuk. A mintákat fluidizációs berendezésben oldatrétegzéssel és szuszpenzióból történő bevonással állítottuk elő. Két modell hatóanyagot és két modell hidrophil polimer kötőanyagot vizsgáltunk, majd a négy lehetséges összetételt vizsgáltuk és összevetettük az összetétel, az előállítási paraméterek és a fellépő egyéb jelenségek hatását a rétegzett pelleték viselkedésére.

- Különböző összetételű hatóanyaggal rétegzett és bevont pelleteket állítottunk elő fluidizációs készülékben. Az előállítás során tapasztalt problémákat sikeresen kiküszöböltük. A folyamatot másik berendezésre transzferálva azt tapasztaltuk, hogy a technológia elég robusztus ahhoz, hogy a berendezésekben mutatkozó jelentős különbségek ellenére alkalmazható legyen.
- A szemcseméret meghatározására két különböző képanalízis-módszert vizsgáltunk. A bevonat-vastagság mérésében a két módszer

annak ellenére hasonló eredményeket adott, hogy a részecskeméreteket illetően jelentős eltéréseket tapasztaltunk a két mérés között. Eredményeink alapján a nagyszámú mintát használó automatizált módszer kevésbé volt érzékeny a mintavételből és a minta tulajdonságaiból eredő hibákra.

- A Raman-spektrometria alkalmasnak bizonyult bevont pelletek bevonat-vastagságának mérésére. Többváltozós analízissel a különböző körülmények között készült minták elkülöníthetőek voltak. A fluidizációs készülék típusa és elrendezése valószínűleg befolyásolja a bevonat szerkezetét, ez a különbség azonban a kioldódásra nem gyakorolt hatást. Eredményeinkből következtethetünk a mesterséges gyomornedvben mutatott kioldódás és a bevonatvastagság közötti összefüggésre.
- Feltártuk a bevonat a minták termikus viselkedésére gyakorolt váratlan hatásának okát. A hatóanyag migrációjának kioldódásra gyakorolt hatását elemeztük és vizsgáltuk az általánosan alkalmazott stabilitási vizsgálatok alkalmazhatóságát is.
- A kristályossági fok ép, bevonatlan pelletekből történő meghatározására alkalmas modellt alkottunk.
- A stabilitásvizsgálatok eredményei felhívják a figyelmet a csomagolóanyag és a tárolási körülmények fontosságára.

Valamennyi vizsgálatot a pellet mint gyógyszerforma alaposabb megismerését szem előtt tartva végeztük, mivel e területen sokkal kevesebb tapasztalattal rendelkezünk, mint a tabletták esetén, noha a két gyógyszerforma számos kritikus tulajdonságon és jellegzetes viselkedésformán osztozik.

PUBLICATIONS RELATED TO THE THESIS

- I. **Krisztina Nikowitz**, Friederike Foltmann, Markus Wirges, Klaus Knop, Klára Pintye-Hódi, Géza Regdon jr., Peter Kleinebudde
Development of a Raman method to follow the evolution of coating thickness of pellets
Drug Development and Industrial Pharmacy (in Press, accepted manuscript
DOI:10.3109/03639045.2013.795583)
IF: 1.539 (2012)
- II. **Krisztina Nikowitz**, Klára Pintye-Hódi, Géza Regdon jr.
Study of the recrystallization in coated pellets - Effect of coating on API crystallinity
European Journal of Pharmaceutical Sciences 48(3):563-571, 2013
IF: 2.987 (2012)
- III. **Nikowitz Krisztina**, Hódi Klára, *iff.* Regdon Géza
Rétegzéses technológia elve és alkalmazási lehetősége multipartikuláris rendszerekben
Gyógyszerészet, July 2011, publication for continuing education.
IF: -
- IV. **Krisztina Nikowitz**, Péter Kása jr., Klára Pintye-Hódi, Géza Regdon jr.
Study of the preparation of a multiparticulate drug delivery system with a layering technique
Powder Technology 205(1):155–159, 2011
IF: 2.080
- V. Tamás Sovány, **Krisztina Nikowitz**, Géza Regdon jr., Péter Kása jr., Klára Pintye-Hódi
Raman spectroscopic investigation of film thickness
Polymer Testing 28(7):770-772, 2009
IF: 1.667

PRESENTATIONS RELATED TO THE THESIS

- I. **Nikowitz Krisztina**, *Friederike Foltmann, Markus Wirges, Klaus Knop, Peter Kleinebudde, Hódi Klára, ifj. Regdon Géza*
Bevonatvastagság jellemzése Raman spektrumok multivariáns analízisével
XVII. Országos Gyógyszertechnológiai Konferencia és
IX. Gyógyszer az Ezredfordulón Konferencia 2012, Siófok
- II. **Krisztina Nikowitz**, *Markus Wirges, Klaus Knop, Peter Kleinebudde, Klára Pintye-Hódi, Géza Regdon jr.*
Physicochemical investigation of a multiparticulate drug delivery system
4th BBBB Conference, 2011, Bled, Slovenia
- III. *Géza Regdon jr., Krisztina Nikowitz, Klára Pintye-Hódi, Ulrich J. Griesser*
Study of the recrystallization in coated pellets
8th Central European Symposium on Pharmaceutical Technology 2011, Graz, Austria
- IV. **Krisztina Nikowitz**, *Péter Kása jr., Klára Pintye-Hódi, Géza Regdon jr.*
Study of the preparation of a delayed release drug delivery system
7th World Meeting on Pharmaceutics, Biopharmaceutics and Pharmaceutical Technology, 2010, Valetta, Malta
- V. **Nikowitz Krisztina**, *Hódi Klára, ifj. Regdon Géza*
Diltiazem-hidroklrid tartalmú bevont multipartikuláris rendszerek előállítása és vizsgálata
Congressus Pharmaceuticus Hungaricus XIV., 2009, Budapest
- VI. **Nikowitz Krisztina**: Bevonási körülmények és kristályosodási jelenségek vizsgálata bevont pelletekben
10th Clauder Ottó Emlékverseny, 2011, Budapest
- VII. **Nikowitz Krisztina**, *Sovány Tamás, ifj. Kása Péter, Hódi Klára, ifj. Regdon Géza*
Különböző bevonatvastagságú rétegzett pelletek előállítása és vizsgálata
MKE Analitikai Napok, 2010, Budapest